

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti

REFERAT

MAVZU: *INTERNETDA AXBOROT XURUJI*

Tayyorladi: _____

Qabul qildi: _____

Toshkent – 201_

Ayonki, texnik taraqqiyotni to'xtatish mumkin emas: biz buni xohlaymizmi-yo'qmi, kompyuter texnologiyalari hayotimizda mustahkam o'ringa ega, kompyuter savodxonligi ko'rsatkichi esa ko'p hollarda insonning yuqori saviyasini belgilab beruvchi omilga aylanib bormoqda. Bugun kompyuterda ishlashni bilmaydigan xodimni yaxshi mutaxassis deyish qiyin. Agar o'tgan asrning 90-yillari o'rtalarida yoshlarning eng sevimli mashg'ulotlari musiqa tinglash va teleko'rsatuvlar ko'rish bo'lsa, ayni kunda esa kompyuter va internet avvalgi qiziqishlarni yosh avlod hayotidan siqib chiqardi.

Hozirgi zamon yoshlarining 70 foizi o'z qiziqish va sevimli mashg'ulotlari haqida so'z yuritganda sport, do'stlar bilan suhbatlashish, ma'naviy va madaniy hordiq chiqarish bilan bir qatorda kompyuter texnologiyalari, internetga bo'lgan qiziqishini birinchi o'rinda tilga oladi.

«ON-LINE» HAYOT VAKILLARI

Nielsen/Net Ratings kompaniyasi o'tkazgan so'nggi ilmiy tekshiruvlar natijalariga ko'ra, butun dunyo tarmog'iga ulanayotgan yosh bolalarning soni kun emas, soat sayin oshmoqda: birgina 2007 yili Yevropada o'sib kelayotgan yosh avlod vakilining uchdan bir qismi onlayn tizimida bo'lishi kuzatildi. O'tgan yili dunyo tarmog'ida 10 million yoshlar "sayr qilgan" bo'lsa, hozirda ularning soni allaqachon 13 millionga yetdi. Mutaxassislarning fikricha, bu – tabiiy holat. Negaki, kundan-kunga internetdan foydalanayotgan oilalar, demak, undan foydalanayotgan farzandlar soni ko'paymoqda. Bunday on-layn hayotda yashaydigan yoshlarning katta qismi – 4,5 millioni Buyuk Britaniyaga

to'g'ri keladi. Ular har kuni elektron manzillarini tekshiradi, turli xil saytlardan ma'lumot izlaydi va chat (global tarmoqdagi suhbatxona)lar orqali muloqotda bo'lishadi. Germaniyada hozircha 3 va Fransiyada 1,5 million yoshlar vaqtini asosan onlayn tizimida o'tkazadi. Bir yildan so'ng esa bu ko'rsatkich ikki baravarga oshishi kutilmoqda.

Darhaqiqat, XXI asr zamonaviy yoshlar hayotiga sezilarli chizgilarni kiritdi. O'tgan asr bolalari maktab, turli to'garak va sport seksiyalariga chopgan bo'lsa, bugun ular o'zaro disklar, fleshkalar va axborotni saqlovchi shu kabi boshqa vositalardan imkon boricha tez foydalanishga shoshiladi. Yosh avlodning ota-onalariga nisbatan kompyuter savodxonligi baland, ko'pgina olti yashar bolalar blyutuz (bluetooth) va spam nimaligini kattalarga nisbatan yaxshi biladi.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlaridan biri Kanadada o'n yetti yoshgacha bo'lgan 6 ming bola o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotlar natijasiga ko'ra, ular sodda ota-onalari o'ylaganidek, internetdan aksariyat, hollarda axborot olish maqsadida foydalanmas ekan. So'rovda ishtirok etganlarning 99 foizi internetdan foydalanishini, ularning har o'n nafaridan sakkiz nafari uyda ulanish imkoniyatiga ega ekanini bildirdi. Kanada yoshlarining yarmidan ko'pi internet va kompyuter texnologiyalarni ota-onalaridan yaxshiroq bilishini aytgan. Ularning 80 foizi mustaqil ravishda internetga ulanishini, ota-onalari kompyuterga himoya vositasi bo'lgan «filtrlash» dasturini o'rnatib qo'ymaganliklari va farzandlari qanday saytlarga kirishini nazorat qilmasligini tan olishdi. Umuman olganda, ota-onalarning aksariyat qismi, aniqrog'i, 65 foizi farzandlari internetdan faqat uy vazifasini tayyorlash uchun foydalanadi, degan fikrda, yoshlar esa ilm olishni eng oxirgi o'ringa qo'yadilar. Ular

asosan internet orqali musiqa tinglaydi, elektron manzilni tekshiradi, xullas, vaqtini chogʻ oʻtkazadi. Yoshlarning uchdan ikki qismi internetga yangi doʻstlar orttirish va kim bilandir suhbatlashish maqsadida ulanadi, ularning 15 foizi keyinchalik bu munosabatlarni real hayotda davom ettirar ekan.

Muloqotning bu kabi shakllari yaxshi, albatta. Biroq masalaning ikkinchi tomoni ham borki, unga chuqurroq nazar tashlash lozim. Alohida eʼtibor talab etadigan jihat esa internet orqali taʼqib deb nomlanadi.

VIRTUAL TA'QIB ILDIZ OTYAPTI

Tadqiqotlar natijalaridan ma'lum boʻldiki, hozirda maktab yoshidagi bolalar internetdan tobora erta foydalana boshlamoqdalar. Masalan, boshlangʻich sinf oʻquvchilari bemalol maktab yon atrofidagi kafe yoki klubga kirib, internetdan foydalanishi mumkin. Shu bois ular uyda ham internetga ulanish imkoni boʻlishini xohlashi tabiiy. Lekin, mutaxassislarning fikricha, yoshi oʻnga yetmagan bola odatda mustaqil ravishda internetdan foydalanish uchun zarur boʻlgan tanqidiy fikrlash va shu asnoda ma'lumotlarni farqlash, ularni ajrata bilish, boshqacha qilib aytganda, «filtrlay» olish qobiliyatiga ega emas. Shu sabab, internetdan yolgʻiz qolganda ham foydalanish ehtimoli boʻlgan bolani qattiq nazorat ostiga olish kerak, unga oʻzi haqidagi shaxsiy ma'lumotlarni internet orqali tanishgan odamlarga aytmalikni oʻrgatish zarur.

Biroq dunyo tarmogʻidagi qanday axborot maktab yoshidagi bolalar uchun foydali boʻlishi mumkin? Kuniga bir necha soatlab kiber

makonda «sayohat qiladigan» o'smirlar aslida nima bilan shug'ullanadi va bu holat ularning dunyoqarashi, xarakterida qanday aks etadi? Zarur hollarda o'smirlarning axborot xavfsizligini qay usulda ta'minlash mumkin? Mazkur savollar ko'pchilik ota-onalar hamda yoshlar muammolari bilan shug'ullanuvchi tashkilot xodimlarini tobora ko'proq tashvishga solayapti va o'ylantirmoqda. Bunga jiddiy asos ham bor.

So'nggi paytlarda internet orqali ta'qib etish yoki ilmiy tilda aytadigan bo'lsak, grifing holatlari ko'p kuzatilmoqda. Bu kabi tarmoq bezoriligining eng birinchi qurbonlari aynan yoshlar qatlami, xususan, o'smirlar hisoblanadi. Sababi, shu yoshda bolalar tabiatan ochiq bo'ladi hamda dunyoga faqat ijobiy nuqtai nazar bilan qaraydi. Ular o'zlari erishgan yutuqlari bilan o'rtoqlashishni, o'z fikrlarini birovlariga bayon etishni, g'oyalari bilan bo'lishishni xohlaydilar. O'smirlar o'ta ishonuvchan, kompyuter o'yinlariga qobiliyatli, buyruqlarni osonlikcha bajaradigan bo'ladilar. Atrofdagilar bilan ko'proq muloqotda bo'lib, yangidan-yangi fikr-g'oyalarni o'rtaga tashlaydilar, ularni amalda qo'llashga intiladilar, biroq bu borada ularga hayotiy tajriba yetishmaydi. Shuning uchun ham ular saytlarda qidiruvni amalga oshirayotganda, axborotni qabul qilishda yoki elektron pochta manzilidan foydalanayotganda kattalar yordamiga muhtoj. Chunki bir qarashda beozor tuyulgan chat xonalar yoki maxsus muloqot dasturlari orqali kechadigan suhbatlar tafakkuri endi shakllanayotgan bolalarni oxir-oqibat jinoyatgacha yetaklab borayotgani hayotiy haqiqat. Grifing bilan shug'ullanuvchilar yoki grifyorlar zamonaviy yoshlarning qiziqishlaridan juda yaxshi xabardor bo'lib, onlayn konferentsiya, forum xonalarida istalgan mavzuda suhbat yuritishi, o'zlarini ularning

muammolarini tushunadigan odamlar sifatida ko'rsatishi mumkin, buning ustiga veb tarmoqda anonimlikni saqlash xususiyati qisqa fursat ichida ishonchga kirib olishga imkon yaratadi.

«EMAS OSON

BU MAYDON ICHRA TURMOQ...»

Grifing bilan kurashishning eng oddiy usuli – kompyuterga maxsus ta'qiqlov dasturlari (eng mashhurlari Kiberpatrul yoki Kidskontrol)ni o'rnatish. Shunda o'sha foydalanuvchidan keladigan barcha xabarlar avtomatik tarzda filtrlanadi yoki dasturga ota-onalar tomonidan kiritilgan cheklov tufayli bolaning o'zi qiziqib nojo'ya axborotni olmoqchi bo'lganda avtomatik taqiq ishga tushadi. Ayni paytda mazkur dasturlar ham to'liq xafvsizlikni kafolatlay olmaydi, chunki ba'zida ular foydali axborotni cheklab qo'yishi yoki keraksizini o'tkazib yuborishi mumkin.

Hozirgi kunda ko'plab mamlakatlarda internetdan foydalanish darslari fakultativ sifatida maktab dasturiga kiritila boshlandi. Buni ham grifingga qarshi kurashishning o'ziga xos usuli sifatida ko'rsatish mumkin. Negaki, fakultativ darslar orqali bolalar internetdan olinadigan ma'lumotlarning haqqoniy va to'g'riligini tekshirishga o'rgatiladi. Bunday darslar ayniqsa, o'smirlar uchun zarur.

Internetda grifingdan tashqari aynan o'smir yoshdagilar uchun yana bir qancha xavflar ham bor. Vaqt o'tgani sayin bolalar va internet muammosi tobora chuqurlashib borayotgan bir paytda, global tarmoqning yashirin xavflariga faqatgina ta'sir tushib qolishni emas, balki ekstremistik xarakterdagi, sekta va turli xil uyushmalar

saytlarining foydalanishga ochiqqligini, virtual firibgarlikka keng yo‘l qo‘yilganlikni ham ko‘rsatish mumkin. Bolalarning qiziquvchan tabiati ularni yuqorida tilga olingan turdagi saytlarga yetaklashi, bu veb sahifalarda ularning ruhiy yoki jismoniy sog‘lig‘iga xavf soluvchi ma'lumotlarni ko‘rishiga olib kelishi tabiiy. Elektron pochta manzillari orqali olingan xabarlar kuchli ruhiy ta'sir o‘tkazib, bolalarni internet doirasida va undan tashqarida ham jinoyatga undashi hech gap emas. Bank yoki kredit kartochokasidagi hisob raqamlarni bilgan bolakaylar onlayn savdolarda qatnashish imkoni bilan birga kichik o‘yinchoqdan tortib to eng so‘nggi rusumdagi mashina sotib olish huquqiga ega degani. Bu narsa ularni virtual firibgarlarning nishoniga aylantiradi.

Shu sabab, global tarmoq foydalanuvchilari ko‘p bo‘lgan Belarusiyada bu kabi muammolar qator yangi kasblarning vujudga kelishiga ham turtki bo‘ldi. Mazkur yangi turdagi mutaxassislarining vazifasi oilada internetdan foydalanish madaniyatini joriy etadigan hamda bolalarga psixologik, ma'naviy hamda jismoniy zarar yetkazmaydigan ochiq va xavfsiz axborot makonini yaratishdan iborat.

Shuningdek, ko‘plab jamoat tashkilotlari, nodavlat tashkilotlar va xususiy kompaniyalar o‘z faoliyatini internetning bolalarga ta'siri va bundan bo‘ladigan zararning oldini olish usullarini o‘rganishga qaratgan. Jumladan, Internet mazmunini baholash assotsiatsiyasi (ICRA) mustaqil xalqaro tashkilot bo‘lib, asosiy vazifasi ota-onalarni ularning farzandlarini tarmoqda kutayotgan ko‘ngilsizliklar va xavfli munosabatlar haqida ogohlantirish, kiber makonda bolalarni noto‘g‘ri axborotlardan himoyalash va so‘z erkinligini ta'minlashdan iborat. Ota-onalarga ko‘rilayotgan muammolar yuzasidan maslahat, ko‘mak

beruvchi Kiberfarishtalar (Cyberangels) – internetda bolalar huquqini himoya qilishga yo‘naltirilgan Yevropadagi ilk tashkilotga 1995 yili asos solindi va ayni paytda AQSh, Kanada kabi davlatlar ham a'zolar safidan o‘rin oldi.

Jahonda global axborot tarmoi sifatida tan olingan Internetdan foydalanuvchilar soni keskin o‘sib bormoqda. Ammo, mazkur tarmoq ommaviy axborot vositalariga xos shakllangan huquqiy-me‘yoriy va iqtisodiy munosabatlarni qisqa muddatda butunlay o‘zgartirib yubordi. Bugungi kunda har bir mamlakat mazkur tarmoq bilan boliq huquqiy muammolarni jahon tajribasi, Internetning xususiyati va milliy mentalitet omillari bilan boliq asosiy mezonlardan kelib chiqib hal etyapti.

Internetga materiallar joylashtirish va ulardan foydalanishning chegarasi yo‘q. Shu bois chegara bilmaydigan, xalq va davlat tanlamaydigan mazkur tarmoqqa material joylashtirish, unga mualliflik qilish, elektron asarlardan foydalanish borasida muayyan huquqiy-me‘yoriy hujjatlar ishlab chiqish zarurati paydo bo‘ldi. Zero, jahonda turli geosiyosiy manfaatlarning o‘zaro to‘qnashuvi, globallashuv, oylalararo kurash, axborot xurujlari davom etayotgan hozirgi kunda bu muammo yanada dolzarblik kasb etmoqda.

Internet tarmoida axborot tarqatishni huquqiy jihatdan tartibga solish masalasi butun dunyoda eng dolzarb muammolardan biriga aylangan. Internet jadal rivojlanib borayotgan mamlakatlarda huquq sohasida yangi ixtisos — Internet huquqi vujudga kelayotganligi uqtirilmoqda. Bu yo‘nalishda faqat tarmoqning o‘zida bildirilayotgan mulohazalar yuzlab saytlardan joy olgan bo‘lib, ularning hajmi qoozda

chop etilgan taqdirda o'n minglab sahifani tashkil etadi. Internetni tartibga solishga, unda mualliflik huquqini joriy qilishga bo'lgan ehtiyoj, talab qanday paydo bo'ldi, u nega bunchalik dolzarblik kasb etmoqda?

Internet vujudga kelib, axborot tizimi sifatida tarqala boshlagan dastlabki paytlarda tarmoq global xarakterga ega ekanligi, uni boshqaradigan yagona markaz yo'qligi va bo'la olmasligi mutaxassislarda va foydalanuvchilarda uni boshqarishning hojati ham, imkoni ham yo'q degan tasavvurni uyotgan edi. Tartibga solish uchun qilingan har qanday intilish yangi tizimni bo'ish, cheklab qo'yish, axborot olish erkinligiga daxl etish sifatida talqin etilgan edi.

Lekin ko'p o'tmay Internetda yolon, tuhmat, ma'lum bir fuqaro shaxsini obro'sizlantiruvchi axborotning ko'payishi, mualliflik huquqini mensimaslik kabi holatlar tarmoqni tartibga solish zarurligini ko'rsatdi. Agar aniq choralar ko'rilmasa, yuzaga kelayotgan holat Internetning o'ziga ham salbiy ta'sir qilishi namoyon bo'lib qoldi. Masalan, tarmoqdagi axborotning haqqoniyligiga ishonmaydiganlar ko'paydi. O'tgan yilning oxirida jahonning taraqqiy etgan 25ta mamlakatida o'tkazilgan tadqiqot natijasiga ko'ra Internet axborot manbai sifatida TV va radioga nisbatan oldinga o'tib ketgan. Lekin, shu bilan birga, undagi axborotning haqqoniyligiga ishonuvchilar soni nisbatan kam. Bundaylar Yaponiyada so'rovda qatnashganlarning 13, Germaniyada 25, Shvetsiyada 33, Xitoyda 58, Janubiy Koreyada 70 foizni tashkil etarkan.

Xo'sh, o'zi mualliflik huquqi qanday muhofaza qilinadi? Mualliflik huquqi vujudga kelishi uchun asarni ro'yxatdan o'tkazish yoki boshqa rasmiyatchiliklarga rioya qilish talab qilinmaydi. Mualliflik huquqi asarga uchinchi shaxslar tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan

biron bir obyektiv shakl berilgan vaqtdan boshlab chiqarilishidan qat'iy nazar amal qila boshlaydi. Shuni e'tiborga olish lozimki, mualliflik huquqi aynan oyalarni ifodalash shaklini muhofaza qiladi, ammo oylarning o'zini emas. Masalan, biror–bir shaxs texnika jurnalida mutloq yangicha bo'lgan uchish apparatini qanday qilib qurish mumkinligi to'risida o'z maqolasini e'lon qildi deylik. Agar maqola muallifi ushbu ixtironi patentlamagan bo'lsa, boshqa bir shaxs bunday apparatni qurish uchun uning oylaridan foydalanishi mumkin.

«Mualliflik huquqlari va turdosh huquqlar to'risida»gi Qonunda yana shunday deyiladi: “Mualliflik, muallifning nomi va asarning dahlsizligi muddatsiz muhofaza qilinadi. Ushbu huquqlar shaxsiy nomulkiy huquqlar bo'lib hisoblanadi va ular hech qachon hech kimga berilishi mumkin emas. Ular doimo asarning dastlabki muallifiga tegishli bo'lib qoladi”.

Internetning katta bir tarmoq va axborot manbai sifatidagi muammolaridan ikkinchisi – elektron tijoratni tartibga solish muammosi. Bunga Internet orqali shartnoma tuzish, reklamaning haqqoniyligini ta'minlash, Internetdagi tadbirkorlikni soliqqa tortish masalalarini kiritish mumkin. Uchinchi muammo tovar belgilarini tarmoqda foydalanish bilan boliq.

To'rtinchi huquqiy muammo – provayderlar va sayt egalarining ular serverida mavjud axborot mazmuniga javobgarligini aniqlash masalasidir. Bu yerda shuni inobatga olish kerakki, qator mamlakatlarda bu yo'nalishda qabul qilingan qonuni qarorlar faqat milliy xususiyatlardan kelib chiqqan bo'lib, Internetning umumjahon xarakterga ega ekanligi inobatga olinmagan. Beshinchisi, informatsion

xavfsizlik, jumladan, kompyuter jinoyatchiligi masalasidir. Oltinchisi, fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatini hamda yuridik shaxslarning tuhmatu bo'htonlardan himoya etish masalasi. Yettinchisi esa, shaxsga doir xususiy axborotning daxlsizligini ta'minlash, ya'ni shaxsiy hayot va xususiy xarakterdagi ma'lumotlarning sir saqlanishi masalasidir.

Hozirda O'zbekistonning o'zida, ya'ni «.UZ» milliy domeni hududida ro'yxatga olingan internet-resurslar soni 6000ga yetgan. Bundan tashqari chet ellarda tashkil etilib, yurtimiz haqida axborot tarqatayotgan ko'plab saytlar mavjud. Ular ham yuqorida tilga olingan illatlardan xoli emas. Ularni huquqiy jihatdan tartibga solish yo'llari ishlab chiqilishi – bugungi kunning eng katta vazifalaridan biri.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ishlar axborot kommunikatsion texnologiyalari (AKT)ni taraqqiy etishiga asos bo'ladi, uning xavfsizligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, Internetning yuqorida sanab o'tilgan o'ziga xos muammolarini hal etish yo'lida qilinishi lozim bo'lgan vazifalarni aniq belgilab olish va ularni amalga oshirish zarur. Agar biz uchun mualliflik huquqi, elektron tijorat, reklama haqqoniyligi muammolari erta-indin voqelikka aylanadigan bo'lsa, axborot xavfsizligini ta'minlash, fuqarolar sha'ni va qadr-qimmatini himoya etish, xususiy axborotni daxlsiz bo'lishi kabilar allaqachon dolzarblik kasb etgan.

Prezidentimiz Islom Karimov tashabbusi bilan mamlakatimizda intellektual mulk hisoblangan adabiy-badiiy asarlarga oid mualliflik huquqini ta'minlashning qonuniy asoslari yaratilgani alohida e'tirofga loyiq. Xususan, 2004 yil 27 avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Adabiy-badiiy asarlarni muhofaza qilish to'risidagi Bern

konvensiyasiga qo'shilish haqida qaror qabul qildi. 2005 yilning 19 apreldan esa ushbu Xalqaro huquqiy hujjatning mamlakatimizda kuchga kirgani bu boradagi yana bir muhim qadam bo'ldi. Mazkur hujjatni Internet bilan boliq masalalarda ham qo'llash har jihatdan dolzarbdir.

Muammolar chuqurlashgani sayin bu kabi tashkilotlar ham keng ko'lamda tadqiqotlar o'tkazish va xavflarga qarshi kurash choralari ishlab chiqishni kuchaytirmoqda. Xususan, Bolalarni asraylik (Save the Children) xalqaro huquqiy tashkiloti o'tgazgan so'rovnomalar natijasida ma'lum bo'ldiki, AQShdagi 15-17 yashar o'smirlarning 85 foizi, Kanada yoshlarining 93 foizi muntazam ravishda internetdan foydalanadi. Kommunikatsiya vositalari tadqiqoti assotsiatsiyasi (Association for the Research of Communication Media) olgan natijalarga ko'ra esa, o'smirlar katta yoshlilarni 2004 yildayoq internetdan foydalanish bo'yicha ortda qoldirgan.

Ispaniyaning Bolalarni himoya qilish agentligi (Child Protection Agency) tadqiqotlari natijalari shuni ko'rsatdiki, internetdan doimiy ravishda foydalanuvchi bolalarning 44 foizi virtual muloqot paytida hech bo'lmaganda bir marta, 11 foizi esa bir necha bor ta'qib ostiga olingan. E'tiborli tomoni, so'rovlarda ishtirok etgan yoshlarning 14,5 foizi internet orqali notanish odamlar bilan uchrashuv belgilagan, 10 foizi bunday uchrashuvlarga yolg'iz borgan, 7 foizi bu haqda hech kimga hech narsa aytmagan. Dunyo miqyosida esa 38 foiz bolalar zo'ravonlik ruhidagi saytlarni, 26 foizi millatchilik xarakteridagi veb sahifalarni muntazam kuzatib borishi ma'lum bo'ldi.

O'tgan yilning oxirgi oylarida dunyoning eng mashhur kompaniyalaridan biri «Maykrosoft» (Microsoft) 28 davlatda o'zining chat xonalarini yopishini e'lon qildi. Bu harakat bolalar muammolari bilan shug'ullanuvchi huquq-tartibot hamda xayriya tashkilotlari tomonidan to'liq qo'llab-quvvatlandi, chunki erkin va nazoratsiz forum xonalar spam, virus va axloqsiz axborotni tarqatish manbaiga aylanib qolgandi. Shu tariqa, MSN tekin chatlari Yevropa, Yaqin Sharq, Afrika, Osiyo va Lotin Amerikasining ko'plab mamlakatlarida o'z faoliyatini to'xtatdi. O'rniga Microsoft Messenger tezkor xabar almashinish tizimi joriy qilindiki, endilikda bu xizmatdan foydalanish uchun shaxsiy ma'lumotlarni kiritish asosida ro'yxatdan o'tish talab etiladi. Chunki o'tgan yili Buyuk Britaniyada shov-shuvga sabab bo'lgan zo'ravonlar ustidan o'tkazilgan sud jarayonlarining kamida 26 holatida qurbonga aylangan bolalar ta'qibchilar bilan virtual muloqot orqali tanishgani aniqlandi.

XULOSA O'RNIDA

Zamonaviy texnologiyalarning tez sur'atlarda o'sishiga qaramay, ba'zan odamlar ulardan oqilona foydalanish qanday kechishi kerakligini to'liq anglab yetmaydi. Kompyuter va internetgacha bo'lgan davrda o'sib-ulg'aygan ko'plab ota-onalar va muallimlarning katta qismi, agar bola internetdan foydalana boshlasa, buning, albatta, foydasidan zarari ko'proq, deb o'ylaydi. Bolani kompyuter yoki internetdan chalg'itish harakati zahirida aslida boshqa bir muammo, ya'ni kattalarning bu masalada nisbatan savodsiz ekani aniqlandi. Biroq agar ular o'zlari avval texnologiyalar savodsizligi masalasiga jiddiyroq yondashib, uni bartaraf

etishsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Negaki, savodsizlik masalasidan qochish orqali bolani texnologiyalardan ajratib qo'yish to'g'ri emas. Buning ustiga yana bir jihat e'tiborga loyiq: aynan kattalarning tutgan yo'lidan kelib chiqqan holda bolalarda kibernetik do'stiga nisbatan munosabat shakllanadi.

Shubhasiz, internet bilim va kerakli axborotni olish uchun ulkan imkoniyatlar yaratadi, biroq tarmoqqa joylashtiriladigan katta hamjdagi axborotning barchasini ham ishonchli va foydali deb bo'lmaydi. Foydalanuvchilar ma'lumotlarning to'g'riligini aniq ajrata bilishi uchun tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi talab etilarkan, bu jihat «Internetda bo'lsa, demak, to'g'ri» deya fikrlaydigan bolalarga ham tegishlidir. Bu borada ularga internetda xohlagan inson o'z sahifasini yaratishi, unga har qanday ma'lumotni joylashtirishi va bunda unga hech kim to'siqlik qila olmasligini vaqtida tushuntirish zarur. Bolalarga keng doiradagi manbalardan foydalanishga yo'naltirish natijasida faktlarni fikrlardan farqlashga, to'g'riligi tasdiqlanmagan axborotdan himoyalashga ularni o'rgatish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- 1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: «O‘zbekiston», 1992.**
- 2. To‘rtinchi hokimiyat. O‘zbekiston Respublikasining qonunlari, qarorlari va b. hujjatlari to‘plami. T.: «Mehnat», 2003.**
- 3. Yangicha ishlash va fikrlash – davr talabi. T.: «O‘zbekiston», 5-tom.**
- 4. Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi. T.: BMTning O‘zbekiston espublikasidagi vakolatxonasi. 1998.**
- 5. Merrill John C. Global Journalism. Survey of International communication third edition. USA, Longman, 1995.**
- 6. Wikipedia on-line encyclopedia.**
- 7. Основные положения. Свобода самовыражения, свободный поток информации, свобода СМИ. Вена: ОБСЕ. 2001.**